

O'SIMLIKLARNI MUHOFAZA QILISH

ABDUXALILOVA NAZIRA RASULJON QIZI

ORTIQOVA MUKARRAMOY NIZOMIDDIN QIZI

ANNOTATSIYA O'zbekiston Respublikasining 1997-yil 26-dekabrda qabul qilingan "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi 543-I-sonli Qonuniga (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1998-yil, № 1, 12-modda; 2000-yil, № 5-6, 153-modda; O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2011-yil № 1, 1-modda; 2013-yil, № 4, 98-modda; 2014-yil, № 9, 244-modda) o'zgartish va qo'shimchalar kiritilib, uning yangi tahriri tasdiqlansin (ilova qilinadi).

Kalit so'zlar: O'simlik, fotosintez, atmosfera, kislorod, mikroiklim, Xalqaro Ittifoq, fiziologiya.

PROTECTION OF PLANTS

DAUGHTER OF ABDUKHALILOVA NAZIRA RASULJON

ORTIKOVA MUKARRAMOY NIZOMIDDIN'S DAUGHTER

ANNOTATION

Law No. 543-I of the Republic of Uzbekistan "On Protection and Use of Flora" adopted on December 26, 1997 (Bulletin of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, 1998, No. 1, Article 12, 2000, Article 153; Bulletin of the Republic of Uzbekistan, Article 1, 2013, Article 98; year, No. 9, Article 244) with amendments and additions, its new version is approved (attached).

Key words: Plant, photosynthesis, atmosphere, oxygen, microclimate, International Union, physiology.

O‘simliklarni himoya qilish, o‘simliklarni zararkunanda va kasalliklardan himoya qilish.

1) qishloq xo‘jaligi fanlarining bir sohasi; o‘simliklarga zararkunanda, kasalliklar, begona o‘tlar yetkazadigan zararni o‘rganadi va uning oldini olish hamda bartaraf qilish tadbirlarini ishlab chiqadi;

2) qishloq xo‘jaligi va o‘rmon xo‘jaligida zararkunandalar, o‘simliklar kasalliklari hamda begona o‘tlarni yo‘q qilish uchun ishlab chiqiladigan tadbirlar tizimi. Uning vazifasi faqatgina zararkunanda organizmlarni yo‘q qilish yoki ular faoliyatini chegaralab qo‘yishdangina emas, balki ularning paydo bo‘lish muddatlari va tarqalish ko‘lamini oldindan aniqlash, shuningdek, eng xavfli zararkunandalarning bir hududdan boshqasiga tarqalishining oldini olishdan ham iborat (qarang Karantin).

O‘simliklarni himoya qilishq. qishloq xo‘jaligi entomologiyasi, fitopatologiya, botanika, mikologiya, bakteriologiya, virusologiya, ekologiya, biotsenologiya, kimyo, biokimyo, hayvonlar va o‘simliklar fiziologiyasi, fizika, biofizika, genetika, seleksiya, toksikologiya va boshqalar fanlar ma’lumotlariga asoslanadi. O‘simliklarning zararkunanda va kasalliklari, begona o‘tlar ekinlarga, xususan, hosilga katta zarar yetkazadi. Shu sababli qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirishda, ularni saqlab qolishda O‘simliklarni himoya qilishq. muhim rol o‘ynaydi. Zararkunanda va kasalliklarning o‘simliklarga yetkazadigan zarari qadimdan ma’lum. 18-asr boshlarida o‘simlik kasalliklarini tasniflashga fransuz botaniki J.Turnefor urinib ko‘rdi. 18-asrning 2-yarmida ko‘pchilik kasalliklarning yuqumliligi tajribalar asosida isbotlandi (Rossiyada A.T.Bolotov, Fransiyada A.Tillet, Italiyada F.Fontana, Daniyada Ya.Fabritsius va boshqalar). 18-asrning 2-yarmida nemis olimi A. de Bari, rus olimi M.S.Voronin va boshqalar tomonidan fitopatogen zamburug‘larning yangi turlari, ularning morfologiyasi, rivojlanish xususiyatlari aniqlanadi. 19-asrning 2-yarmida o‘simlik zararkunandalari hamda kasalliklarining bir qancha mamlakatlar iqtisodiyotiga yetkazgan zarari ularni o‘rganish va ularga qarshi qurash tadbirlarini ishlab chiqishni taqozo etdi. 19-asr oxiri — 20-asr boshlarida fitopatogen zamburug‘lar, bakteriyalar,

viruslar, nematodalarning minglab turlari kashf qilindi. Asosiy zararkunandalarning turlari biologiyasi va fiziologiyasi o'rganildi; zararli organizmlarga qarshi kurash choralari takomillashtirildi. Turkistonda O'simliklarni himoya qilishq. bo'yicha dastlabki ilmiy asoslangan usullar 1898-yilda Chigirtkaga qarshi kurash qo'mitasining taklifiga ko'ra ishlab chiqilgan. 1911-yilda Toshkentda Turkiston entomologiya st-yasi tashkil etildi, g'o'za, qand lavlagi zararkunandalarini o'rganish va ularga qarshi kurash choralari qo'llanildi. 1925-yilda Turkiston entomologiya st-yasi O'zbekiston o'simliklarni himoya qilish st-yasiga aylantirildi va shu bilan bir vaqtda Shirabudin (Buxoro viloyati) va Xiva qishloq xo'jaligi tajriba st-yalarida O'simliklarni himoya qilishq. bo'limlari ochildi. 1929-yilda Bosh paxta komiteti O'zbekiston O'simliklarni himoya qilishq. st-yasining bir necha bo'limlarini birlashtirib, g'o'za zararkunandalarini o'rganish uchun maxsus st-ya barpo etdi; keyinchalik bu st-ya Butunittifoq paxtachilik ilmiy tekshirish instituti (SoyuzNIXI)ning O'simliklarni himoya qilishq. markaziy st-yasiga aylantirildi. 1957-yilda SoyuzNIXI markaziy st-yasi asosida hozirgi O'zbekiston o'simliklarni himoya qilish instituti tashkil qilindi. Hosilni samarali himoya qilishga zararkunanda va kasalliklarning rivojlanishi hamda ko'payishi prognozini tuzish, zararkunandalar miqsoni hamda kasalliklar o'chog'ini o'z vaqtida aniqlash maqsadida ekin, ko'chatlarni, shuningdek, begona o'tlarni tekshiruvdan o'tkazish, turli usul va vositalar qo'llab o'simliklarga ishlov berish kabi choratadbirlar sistemasini rejali ravishda qo'llab erishiladi. Zararkunanda, kasalliklar va begona o'tlarga qarshi bir qancha kurash usullari qo'llanadi. O'simliklarni agrotexnik himoya usuli tashkiliy xo'jalik va ekinlar parvarishining texnik usullari, shuningdek, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash yo'llari, ya'ni zararkunandalarning ko'payishi va to'planishi, kasalliklarning rivojlanishiga qarshi kurash usullari (ekish muddati va usullari, tuproqqa ishlov berish, o'g'it solish normalari, begona o'tlarga qarshi kurash, almashlab ekish, melioratsiya)ni o'z ichiga oladi. Mexanik va fizik himoya usullarita zararkunandaning qishloq xo'jaligi o'simliklari ichiga kirishiga qarshilik qiluvchi usullar (zararkunandani tutib olish, kuydirish, muzlatish, suv bostirish, elektr toki ta'sirida yo'q qilish va shu

kabilar) kiradi. Zararkunandalarni jalb etib, soʻngra nobud qilish uchun yorugʻlik tutqichlari, shuningdek, organik birikmalar — attraktantlardai foydalaniladi. Oʻsimliklarni kimyoviy himoya usuli turli kimyoviy dorilardan foydalanishga asoslangan; salbiy tomonlari koʻpligiga qaramay bu usul hozirda Oʻsimliklarni himoya qilishq.da yetakchi usullardan biridir. Oʻzbekistonda 2005-yilda faqatgina oʻsimliklar zararkunandalari, kasalliklari va begona oʻtlarga qarshi 200 ga yaqin kimyoviy vositalar qoʻllanilgan. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Kimyolashtirish va oʻsimliklarni himoya qilish vositalari Davlat komissiyasi kimyoviy va biologik preparatlardan foydalanishga ruxsat beradi va ularni qoʻllash qoidalariga qatʻiy amal qilishni nazorat qiladi. Oʻsimliklarni biologik himoya usulit zararkunandalarga qarshi parazitlar, yirtqich hasharotlar, mikroorganizmlar va antibiotiklardan foydalaniladi.

Oʻsimliklarni genetik himoya usuli ikki organizm: parazit bilan oʻsimlikxoʻjayinning oʻzaro taʻsiriga asoslangan. Oʻsimlikning kasallik va zararkunandalarga nisbatan immuniteti (chidamligi) muhim ahamiyatga ega. Oʻsimliklarni mikrobiologik himoya usulida kasallik hamda zararkunandalarga qarshi kurashish uchun mikroorganizmlardan foydalaniladi. Oʻsimliklarni uygʻunlashgan — integral himoya usulida zararkunanda hasharotlar hamda kanalarga qarshi kurashish uchun kimyoviy va biologik kurash usullari birgalikda olib boriladi. Bunda odam tomonidan buzilgan agrobitsenozdagi turlar nisbatan tiklanadi, bu esa biosferani muhofaza qilishning muhim omillaridan biridir. Oʻsimliklarni himoya qilishq. nazariyasini yaratishda S.N. Lgimuhamedov, N. G. Zaprometov, V. A. Znamenskiy, K.I.Mirpoʻlatov, M.N. Narziqulov, R.O. Olimjonov, T.D.Straxov, V.N.Shchegolev, V.V.Yaxontov va boshqalar ning ishlari katta ahamiyatga ega boʻldi. Oʻzbekistonda Oʻsimliklarni himoya qilishq. boʻyicha amaliy tadbirlarni Qishloq va suv xoʻjaligi vazirligi Oʻsimliklarni himoya qilish markazi rejalashtiradi, uyushtiradi va bajarilishini nazorat qiladi. U.ning huzuridagi Oʻsimliklarni himoya qilishq. st-yalari, kasallik, zararkunandalarning tarqalishi va koʻpayishidan ogohlantirish punktlari (156 ta) da bevosita Oʻsimliklarni himoya qilishq. tadbirlari bajariladi. Oʻzbekiston oʻsimliklarni

himoya qilish institutida, oliy o'quv yurtlari, tajriba st-yalarida shu sohaga oid ilmiy ishlar olib boriladi. O'zbekiston Respublikasida O'simliklarni himoya qilishq. sohasidagi davlat boshqaruvi va nazorati O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligining Davlat sanitariyaepidemiologiya xizmati, Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va boshqalar davlat boshqaruvi organlari tomonidan amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasining "Qishloq xo'jaligi o'simliklarini zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilish to'g'risida" Qonuni (2000-yil 31 avgust) O'simliklarni himoya qilishq.ni ta'minlash, O'simliklarni himoya qilishq. vositalarining inson sog'ligiga, atrof muhitga zararli ta'sirining oldini olish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xafsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -T.: O'zbekiston, 1997.
2. Baratov P. Tabiatni muhofaza qilish. -T.: O'qituvchi, 1991.
3. Egamberdiev R. Ekologiya. –T.: O'zbekiston, 1993.
4. Tursunov X.T. Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. –T.: Saodat RIA, 1997.
5. Ergashev A., Ergashev T. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. – T.: Yangi asr avlodi, 2005.
6. Otaboev Sh., Nabiev M. Inson va biosfera.-T.: O'qituvchi, 1995.
7. Tilovov T. Ekologiyaning dolzarb muammolari. –Qarshi: Nasaf, 2003.
8. Yaxontov V. V., O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi o'simliklari va mahsulotlari zararkunandalari va ularga qarshi kurash, T., 1953; Selskoxozyaystvennaya entomologiya, M., 1976; Pospelov S.M., O'simliklarni himoya qilish, T., 1978; O'zbekiston Respublikasida ishlatish uchun ruxsat etilgan o'simliklarni himoya qilish vositalari ro'yxati, T, 2003.
9. Sobirovna, U. M. (2022). INTERACTIVE LEARNING METHODS USED IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY COURSES. *Open Access Repository*, 9(11), 106-113